

AARS

AMICS DE L'ART ROMÀNIC DE SABADELL

Núm. 17

16 de desembre del 2001

EL VALLÈS OCCIDENTAL

SANT SALVADOR DE POLINYÀ

És fàcil fer derivar el topònim de *Paulinianum* llatí. No en va Polinyà devia ser sobre, o molt a la vora, de la via romana que anava de Roma a Cadis, passant per Arraona, i que registren els vasos Apol·linars. Tot i amb això, que ja demostra prou la seva antiguitat, Polinyà no apareix en els documents fins a una data relativament tardana, l'any 994. L'església està documentada l'any 1.056, quan el bisbe Gilabert en fa donació a la seu de Barcelona. En la butlla del papa Pasqual II de l'any 1104 on es confirmen les possessions de la canònica de Barcelona, també s'hi esmena. Fou consagrada l'any 1122.

Les restes que avui dia admirem corresponen a l'edifici consagrat en aques-

SANT SALVADOR DE POLINYÀ. Fotografia de R. Vall. 1963.

ta data. L'anterior degué derruir-se.

La part romànica és la que constitueix el porxo de l'església actual i fins el 1792 era la parroquial de la població. És un edifici modest, d'una sola nau, amb volta de canó i absis de planta semicircular decorat exteriorment amb tres grups d'arcuacions llombardes, separats per lesenes. Tres finestres de doble esqueixada s'obren a l'absis i una altra finestra similar és en el mur sud de la nau.

A la primera meitat del segle XII l'església fou decorada amb pintures murals, que s'atribueixen a l'anomenat Mestre de Polinyà, al taller del qual corresponen també les pintures dels absis laterals de Santa Maria de Barberà. Presenten escenes de la vida de Jesús i de l'Apocalipsis. Van ser arrencades i són, en bona part, al Museu Diocesà de Barcelona i la resta figura en una col·lecció particular.

Aquesta nau fou allargada pel seu cantó oest, amb dues noves finestres. És aquí on s'obre el nou portal, adovellat i de mig punt.

SANTA MARIA DE PALAU-SOLITÀ

El 5 de desembre de l'any 1003, un tal Ermegild, fill de Geribert i Anna, venia a Ot, aleshores abat de Sant Cugat, diverses *"terres i vinyes, cases i corrals, una torre i l'església de Santa Margarida i horts i recs, el cap de rec i el rec inferior amb la seva resclosa, situat tot al terme de Palau"*. En les confrontacions dels lots que componen la venda hi constaten que n'hi ha dos que llinden amb terres de Santa Maria, un d'ells, que les té al nord, termeneja per llevant al mig de la riera de Caldes. S'hi fixem atenció en aquests límits hem d'arribar a la conclusió que aquestes terres dites simplement *"de santa Maria"* han de ser pertinences d'una església dedicada a santa Maria, coneguda de tots i inconfusible, tota vegada que no se li assigna cap qualificatiu que l'especifiqui, i que, al nostre parer, no pot ésser altra que la pròpia parròquia de Palau, ben veïna. Essent així, caldria retrotreure en aquesta data la primera constatació documental de l'existència de l'església de Palau.

De molt més tard coneixem una consagració del temple feta pel bisbe de Barcelona sant Oleguer, el dimarts dia 14 de novembre de l'any 1122.

Quin era el temple que consagrà sant Oleguer i quin podria ser l'antic? Si observem la disposició de l'actual església ens trobem totalment desorientats: la nau segueix la direcció nord-sud, anòmala i raríssima a l'època romànica. No es conserva la capçalera i a l'extrem de migdia hi ha la porta d'entrada formada per unes grans dovelles que recorden més l'entrada

d'un casal gòtic que no pas la d'una església romànica. L'interior de l'església dona una mica la sensació d'un edifici a mig acabar. Tot plegat fa bullir el cervell.

L'observació de la planta de l'edifici ens ha suggerit una explicació que caldria comprovar d'una manera fefaent. De moment és una hipòtesi, però que creiem amb moltes probabilitats de ser certa altrament. Si a la nau actual orientada en direcció nord-sud, com hem dit, li trèiem la part que correspon al presbiteri, ens queda un cos pràcticament centrat respecte a l'eix que uneix les capelles dels sants Cosme i Damià i del Roser. Aquest eix, per altra banda, delimita un cos ben orientat cap a llevant i intersecat ortogonalment per la nau que ens suggereix la possible existència d'una església pre-romànica que correspondria a aquest conjunt, actualment formada per les capelles susdites; la dels sants Cosme i Damià ocuparia el lloc de l'antic santuari. Posteriorment, a començaments del segle XII s'hauria volgut fer una nova església, començant les obres pel que hauria estat el futur transsepte. Pel que fos s'interromperen les obres. Es quedaren amb el transsepte i es decidí consagrar l'ampliació feta. És la part que sant Oleguer hauria consagrat l'any 1122.

Per corroborar aquesta suposició caldria, evidentment, posseir molts més elements de judici: potser unes excavacions al subsòl ens donarien prou dades per a resoldre el problema o ens en plantejaria un altre de nou. Avui per avui ens hem de quedar amb l'interrogant que suscita l'anòmala església que tenim. Anòmala si, però també cal dir que dignament mantinguda i

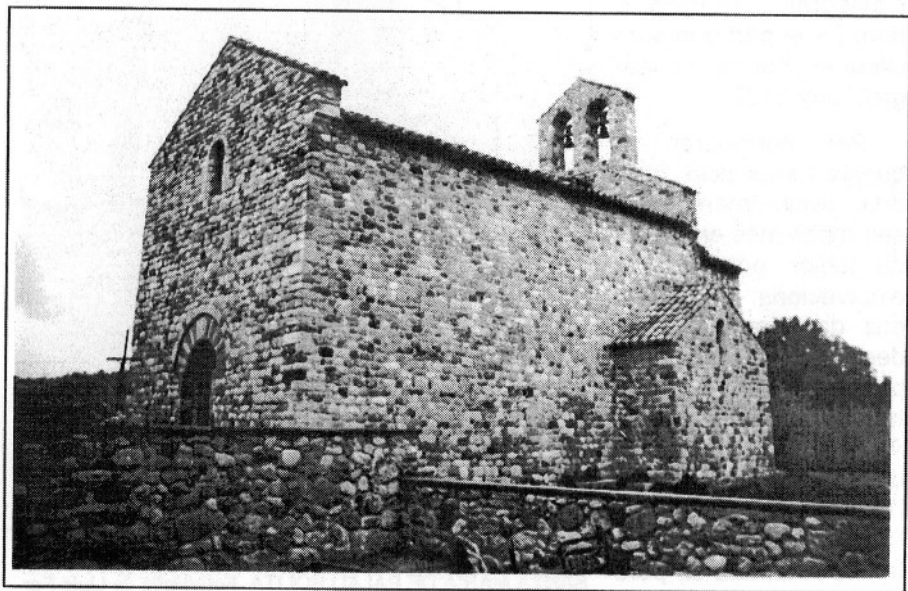

SANTA MARIA DE PALAU SOLITÀ. Fotografia de Lluís Fernández. 1991.

curosament conservada.

Prescindint dels detalls que poden demostrar l'origen romànic del temple, hi podem admirar dues obres artístiques d'un valor extraordinari. Són el retaule de l'altar major i l'antependi de ceràmica de l'altar del Roser.

El retaule, atribuït a l'anònim mestre d'Artès, amb escenes de la vida de Crist, fou pintat a primers del segle XVI. Són de destacar les escenes del Naixement, l'Ascensió, l'Adoració dels Reis i la Pentacosta, que segurament foren pintades pel mateix Mestre mentre que les altres escenes podrien ser de deixebles del taller. El 1936 fou retirat per la Generalitat, cosa que el salvà de la seva probable destrucció, en la maltempsada d'aquell any. Actualment presideix el retaule una imatge de la Mare de Déu del Roser del segle XVIII que antigament estava en la pròpia capella del Roser. També fou salvada de les destruccions del 1936, ja que quedà amagada en el torrent del Mas Duran. Precisament en aquesta capella del Roser hi ha el magnífic antependi de ceràmica. N'és l'autor Llorenç Passoles, ceramista barceloní en actiu entre 1662 i 1682, del qual coneixem altres importants obres, com les escenes de la vida de Sant Pau a Barcelona, a la Casa de Convalescència, avui residència de l'Institut d'Estudis Catalans. Com a fet excepcional del seu temps, aquest Mestre deixava el seu nom, com podem veure, a baix i al costat dret del conjunt.

SANTA MARIA DE GALLECS. Fotografia de Ramon Vall. 1978.

VALLÈS ORIENTAL

SANTA MARIA DE GALLECS

La vila de Gallecs s'esmenta per primera vegada l'any 904 en l'acte de consagració de la veïna parròquia de Parets, a la qual aleshores pertanyia. Les referències a la vila de Gallecs es repeteixen en els decurs del segle X, en diversos documents del Cartulari de Sant Cugat. L'existència de l'església no ens consta documentalment fins l'any 1007, quan surt mencionada en la permuta d'una vinya. A partir d'aquesta data també són freqüents les referències que el Cartulari de Sant Cugat ens dona de Santa Maria de Gallecs, durant tots els segles XI i XII.

Tot i amb això, l'existència d'un lloc de culte cristià en aquest emplaçament, ve de molt més antic. En una campanya d'excavacions i restauració que fa uns anys dirigí Mossèn Enric Dies s'hi trobaren vestigis d'època pre-romànica i fragments d'un paviment paleocristià del segle V o VI. En el subsòl de l'església hi ha antigues sitges on ha aparegut ceràmica i vestigis romans. L'edifici que conservem avui és en canvi més modern ja que correspon al moment de la transició del romànic al gòtic: l'absis és quadrat com bastants edificis tardans, la volta és apuntada. Conserva algun element més antic, com ho és la finestra geminada que hi ha a la façana, a sobre mateix de la porta, que, de segur, prové d'un edifici anterior. En aquesta campanya es dugué a terme un treball magnífic en el qual es netejà el temple dels afegits que amb el temps se li havien addicionat: es remodelà el cementiri, de manera que ara queda soterrat a l'entrada de l'església, sense destorbar en absolut la contemplació de la seva façana: se suprimí el comunidó que s'havia afegit al campanar de cadireta; en definitiva es retornà a l'edifici la seva dignitat primigènia.

Segons Balari i Jovany el nom derivaria de l'arrel "gall", *pedra*. Hi ha una tradició, però, lligada amb el culte que d'antic es dispensava a Sant Jaume a la parròquia de Gallecs, que pretén que el nom prové d'uns gallecs que havien vingut a dessecar uns aiguamolls que aquí hi havia; els quals introduïren, també, el culte a aquell sant. Així ho diuen uns goigs antics dedicats a Sant Jaume. Llegim en una edició feta l'any 1879:

*"A últims del sigle novè
aquí uns gallegos vingueren
i cerca un estany vos feren
aqueix temple ab molta fe;
temple que ab universal
contento fou consagrat.*

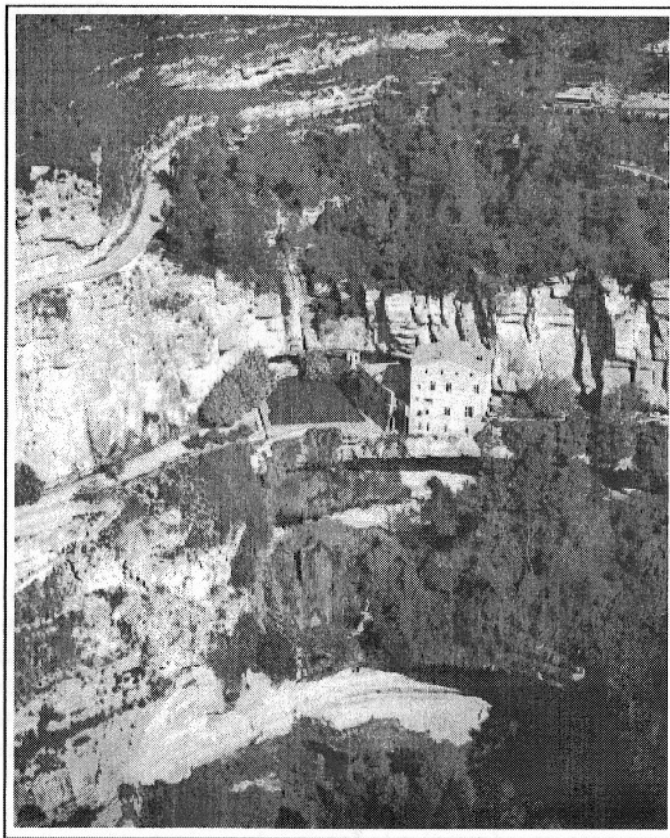
Persó de Gallechs lo nom
Aquest terme ha conservat,
(...)"

Tot i que aquesta etimologia sembla molt fantasiosa, convé recordar el judici prudent de mossèn Dies que ens transcriu Martí Bonet. Per un cantó el basa en una opinió del filòleg Coromines, i per altra amb la geografia de Gallecs. Realment és conegut de tots que antigament el Vallès Oriental era pantanós i ple d'aiguamolls. Recordem només, el topònim Llinars, és a dir, plantacions de lli, i les característiques que aquest tipus de cultiu precisa; i no oblidem que a cosa d'un quilòmetre de l'església de Gallecs, situada per cert en un enclavament de 0.49 km² pertanyent a Montcada, hi ha la masia de Ca l'Estany.

SANT MIQUEL DEL FAI

Situat a mig aire de la cinglera que forma l'amfiteatre de la vall de Riells, entre la riera de Tenes i Rossinyol. Aquesta última forma una cascada sobre l'església de Sant Miquel, que ocupa una gran balma i que és l'església troglodítica més gran i més ben conservada del nostre país. Fou construïda en el límit dels comtats de Barcelona i de Vic, com també ho era dels bisbats. Fins el 1956 pertanyé al bisbat de Barcelona, però juntament amb la parròquia de Riells, es féu la cessió al bisbat de Vic. Com que la part nord de la cinglera era del bisbat de Vic, els altars no tocaven la paret de roca, per evitar dominis.

La primera notícia que se'n té és del 878, que es confirma la dependència al bisbat de Barcelona. El 997 el comte Ramon Borrell fa donació del seu domini a Gombau de Besora, senyor de Montbui, per a què es construís un monestir. Amb la donació hi havia un conjunt de terres pel costat est, o sia el de Bertí. El 1006 es coneix el nom del primer abat, Guillermund. El 1056 és unit al monestir de Sant Víctor de Marsella. La comunitat, que mai no superà els vuit membres, fou regida per un prior durant el segle XV, quan ja s'inicia la decadència. Hi ha temporades amb un sol monjo i, a vegades, amb procuradors dels priors. El priorat fou secularitzat el 1567, cedint-lo a l'Arxiprestat menor de Girona, ja que als primers temps s'interessen per Sant Miquel del Fai. Així, cap al 1592 fou construïda la foradada i el pontet sobre el Rossinyol. El 1832 s'abolí completament el priorat i el 1835 l'abandonen els dos darrers monjos. Un d'ells feia les funcions de parroquialitat de Riells. El rector d'aquesta població des de llavors cuidà el molt escàs culte a Sant Miquel del Fai, que acabà, definitivament,

SANT MIQUEL DEL FAI. Fotografia ECSA-TAVISA. Gran Geografia Comarcal de Catalunya. Vol. 2, p.245

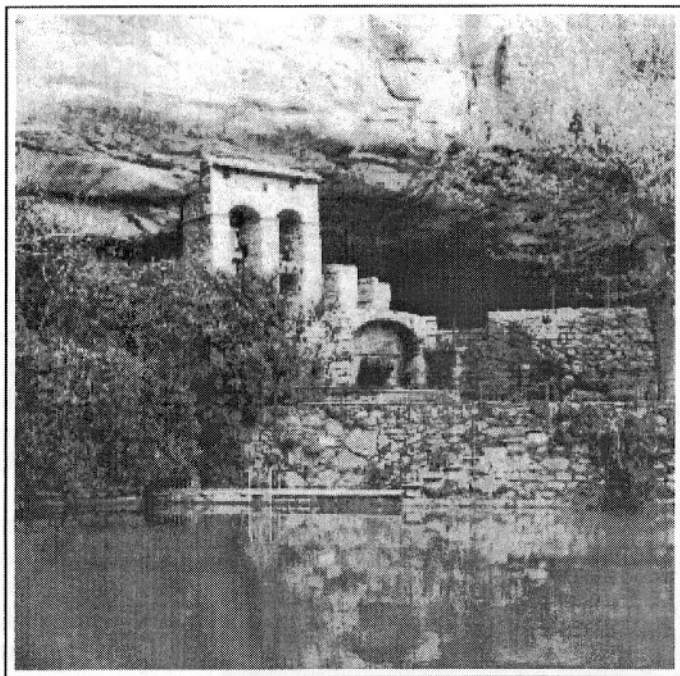
el dissortat any 1936.

L'església és de construcció gòtica. De l'interior, romànica del segle XI, en queda el portal, amb una arquivolta i dos senzills capitells. A sota l'església actual hi ha una petita dependència rectangular, on hi neix aigua. Podia haver servit de cripta a l'església superior on, segons la tradició, un pastor, guiat per un bou, trobà la imatge de Sant Miquel, que motivà la construcció de l'església.

El gran edifici que hi ha davant la casa prioral és un dels millors edificis gòtics civils. Fou construït a començaments del segle XV.

SANT MARTÍ DEL FAI

Aquesta humil església, situada dalt d'una cornisa abocada sobre la vall de Riells, és, segons la tradició popular, la primera que s'edificà en aquestes terres. Això és llegenda, però la realitat ens notifica que l'any 898 es relaciona Sant Martí, juntament amb altres parròquies, com a depenents

SANT MIQUEL DEL FAI. Balma on hi ha l'església de Sant Miquel. Fotografia de M. Anglada a Catalunya Romànica, vol. XVIII, p. 302.

del monestir de Sant Cugat del Vallès. Aviat, a l'any 910, torna a obrar la independència.

Conservant la planta, amb la seva disposició primitiva, fou refeta en les tardanies de l'estil romànic. La planta rectangular va ser completada amb un absis semicircular. La volta apuntada revela el final del romànic. Entre l'absis i la nau s'hi edificà, posteriorment, un campanar d'espadanya. La

porta, adovellada, és en el lateral de migdia. Una finestra en el centre de l'absis i una altra (aquesta cruciforme) a la façana de ponent, donen llum a l'edifici.

El 1416 perd la categoria parroquial que passa a favor del priorat de Sant Miquel.

La major part de les masies del seu terme, abandonades i enrunades pel despoblament ocasionat per la pesta negra, ja no van recobrar la seva vida activa. Conservà el seu culte com a l'ermita, fins a la seva última destrucció, l'any 1936.

En temps moderns, amb motiu dels treballs de consolidació, es descobriren a la volta de l'absis, unes pintures murals, probablement del segle XV, que foren arrencades el 1967 i que actualment es conserven en una col·lecció particular a Barcelona.

NOTA. Totes les dades històriques són copiades del llibre EL ROMÀNIC DEL VALLÈS, del que fou president nostre, el senyor Ramon Vall i Rimblas.